

CANVIS EN LES AVALUACIONS I LES ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES A BARCELONA (1980-1987)*

Kathryn A. WOOLARD
amb la col·laboració de
Tae-Joong GAHNG

Introducció

El valor social d'un idioma, i les actituds que es configuren envers aquest idioma, poden esdevenir un factor important per a determinar l'adquisició de patrons lingüístics i el seu ús. La tècnica de comparació d'expressions (Lambert, Hodgson, Gardner i Fillenbaum, 1960) resulta un mètode particularment apte per a mesurar els canvis en les actituds i valors lingüístics fins i tot en els casos en què aquests canvis de capteniment no siguin (encara) aparents o no hagin estat documentats de seguida. Aquest estudi pretén calibrar les conseqüències que han provocat en les actituds els canvis portats a terme a Catalunya en política lingüística, i especialment en la política lingüística educativa, entre el 1980 i el 1987.

En aquest article, descriuré breument els resultats d'un estudi d'avaluacions lingüístiques, fet a base de la tècnica de comparació d'expressions, que es portà a terme a Barcelona l'any 1980. Tot seguit presentaré els resultats d'un estudi fet l'any 1987, utilitzant la mateixa tècnica, per tal d'avaluar els canvis operats en el valor simbòlic de les dues llengües, a la vista de la nova política.

Mètode

L'any 1987 es va utilitzar el mateix format quasi-experimental i la mateixa gravació *estimuladora* que l'any 1980. La gravació oferia la veu de quatre dones, cada una de les quals llegia un curt text acadèmic una vegada en català i una altra en castellà (es va utilitzar una cinquena persona per tal d'introduir els oients en el tema, però els resultats d'aquesta cinquena veu no van ser considerats a l'anàlisi). Als estudiants que havien de fer les respostes (R) se'ls va demanar que valorassin cada una de les dones que parlarien en una llista en què es relacionaven catorze característiques (algunes de les característiques representaven la condició social, d'altres representaven la solidaritat), però no se'ls va dir que sentirien la mateixa persona dues vegades. Els estudiants també van omplir un qüestionari, al final de l'experiment, sobre els seus propis antecedents. Als treballs de Woolard (1984, 1989) es poden trobar més detalls sobre aquest pla experimental.

Com que l'interès de l'experiment original raïa a reflectir les possibles conseqüències d'una autèntica elecció d'idioma, no es va intentar en absolut gravar persones bilingües perfectes i ideals, per bé que totes les dones eren dominantment catalanes: Montse, que tenia un accent urbà barceloní, i Núria, que tenia un accent català de províncies tant en la seva dicció catalana com en la castellana. Les dues altres eren dominantment castellanes: Àngeles, que tenia un accent andalús, i Dolores, amb una pronúncia castellana estàndard.

* Traducció de Jordi Civis i Pol.

Historial: resultats del 1980

L'any 1980, l'estudi va descobrir motivacions socials conflictives a favor i motivacions de solidaritat en contra de la utilització del català per part de les persones la parla nativa de les quals era el castellà. La prova revelà que la llengua catalana oferia un prestigi o una categoria social força més gran que el castellà, fos quin fos l'origen etnolingüístic de la persona que parlava o de la que escoltava. Aquest prestigi superior podia representar un incentiu per a l'adquisició d'una segona llengua.

Pel que feia a l'aspecte de la solidaritat, però, els castellans van donar unes puntuacions de solidaritat més altes als castellans de naixement que utilitzaven el castellà i els penalitzaven dràsticament quan feien servir el català. Per contra, als catalans els resultava relativament indiferent l'idioma que parlés un castellà de naixement, però donaven una puntuació de solidaritat més elevada als catalans de naixement quan usaven el català que quan usaven el castellà (quan els detalls estadístics siguin importants, els relacionarem a fi i efecte que serveixin com a comparació per a l'altre estudi).

Vaig interpretar que aquests resultats indicaven com a molt probable que les persones que parlessin el català com a segona llengua se sentirien més aviat desanimades que no pas captades per la realitat de les seves interaccions informals.¹ Segons el test, era probable que els castellanoparlants no rebessin l'aprovació dels altres castellans si s'aventuraven a parlar el català, ni els beneficis d'un augment compensatori, quant a sentiment de solidaritat, per part dels catalanoparlants.² Les consideracions immediates de solidaritat social treballaven fortament contra l'argument d'adquirir el català per raons de prestigi. El significat del català com un llenguatge ètnic, de grup tancat, podia restringir la seva utilització fins i tot per part d'aquell jovent que l'aprenia a l'escola en l'etapa autonòmica.

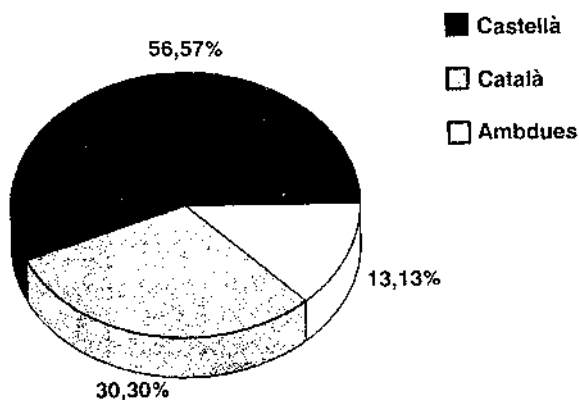
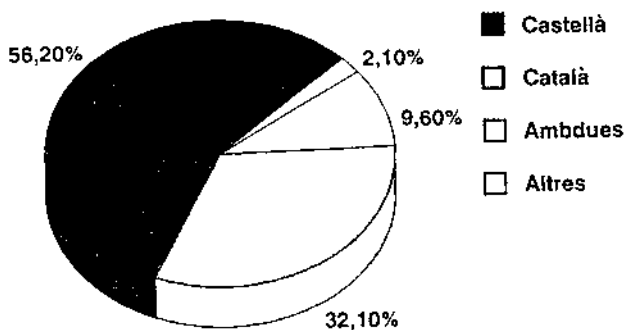
1987: el nou estudi

Els informes sobre el cens del 1986 semblen indicar que la nova política lingüística ha tingut un efecte positiu pel que fa al coneixement del català entre la gent jove. El que no resulta tan clar és de quina manera ha afectat l'ús de la llengua el programa de normalització, especialment fora de l'escola. Una variable important que intervé entre la coneixença i l'ús, i que s'avalua en aquest estudi, és la dels valors lingüístics. ¿Han afectat els canvis ocorreguts en les funcions oficials del català, les connotacions lligades al fet de parlar català? Per tal que la nova política sigui molt més efectiva, no solament ha de mantenir o millorar el valor de prestigi del català que s'evidencia el 1980, sinó que ha d'incrementar i generalitzar també el valor de solidaritat del català, estenenent-ne els beneficis a les persones que el tenen com a segona llengua. L'experiment de comparació d'expressions pot calibrar fins a quin punt s'han assolit aquests efectes entre els adolescents.

1. Aquesta interpretació es basa en la presumpció que l'accent proporciona pistes per a conèixer la identitat lingüística base del parlant, i que aquestes pistes penetren, és probable que inconscientment, dins de les avaluacions. Aquesta presumpció no ha pogut ser confirmada ja que als estudiants que van fer les respostes experimentals no se'ls va demanar que caracteritzessin els orígens dels parlants. No obstant això, aquestes presumpcions eren plausibles a la Barcelona del 1980, en què la percepció del més mínim accent no natiu en un interlocutor podia desencadenar canvis en els codis, i en què els informants van esmentar explícitament l'accent com a mitjà per a diagnosticar la identitat ètnica. Aquestes presumpcions també ofereixen una mimsa explicació sobre les variacions existents entre les parlants, en els resultats experimentals.

2. S'ha de tenir en compte, però, que aquest test de comparació d'accents només va oferir que monòlegs. El test no diu res de com es conceptuen els parlants si dins d'una interacció passen del castellà al català per tal d'adaptar-se a l'interlocutor. La teoria de l'adaptació (Giles, Taylor i Bourhis, 1973) prediu que un canvi d'aquest tipus milloraria la solidaritat.

Segons el pla projectat, les mostres de les contestacions del 1980 i del 1987 es van contrastar, amb molt de compte, amb tot un nombre de dimensions socials. L'any 1987, les 270 persones que van respondre a l'experiment eren alumnes de cinc escoles d'ensenyament secundari de l'àrea metropolitana de Barcelona. Només una d'aquestes escoles havia estat present a la mostra del 1980, les altres, però, van ser similars quant a ubicació, categoria socio-econòmica i origen lingüístic del cos estudiantil.³ La distribució gairebé idèntica de les respostes a la pregunta sobre la llengua que l'estudiant utilitzava a casa es pot observar a les figures 1 i 2.

3. L'any 1980, un dels indrets on es va portar a terme la investigació va ser una escola de formació de professorat; aquesta població d'una edat una mica superior no va ser inclosa al nou estudi del 1987.

L'any 1987, igual que el 1980, la mostra d'estudiants va ser d'aproximadament la meitat de noies i l'altra meitat de nois, i l'edat mitjana, de setze anys (disset el 1980). Els qui van respondre el test eren en la immensa majoria nascuts a Catalunya (87'4%) (l'any 1980, gairebé el 80%), però, igual que en l'estudi anterior, els seus pares no. El 37% dels pares havien nascut a Catalunya (en comparació al 43% aproximadament del 1980), i una quarta part eren andalusos (igual que el 1980).

Els resultats

Components principals. A fi i efecte que la informació sobre les avaluacions a les catorze descripcions de personalitat fos més manejable, el conjunt de puntuacions es va sotmetre a una anàlisi de component principal, i els resultats foren gairebé idèntics que els del 1980 (vegeu la taula núm. 1).⁴ Igual que el 1980, l'anàlisi de discordança es portà a terme per als dos factors més importants que s'havia identificat, i que jo vaig anomenar *solidaritat* (emplenat principalment amb trets originals com ara tenir sentit de l'humor, ser divertit, simpàtic, obert, atractiu físicament, generós, digne de confiança) i *posició social* (que vaig reforçar fortament en el fet de ser intel·ligent, culte, en el fet de tenir confiança en si mateix, qualitats de líder). Les variables independents, els efectes de les quals sobre les puntuacions d'aquests factors van ser analitzades foren: expressió lingüística (L), amb dos valors, català (CT) i castellà (CS); parlant (P), amb quatre possibilitats (Àngeles, Dolores, Montse, Núria); i afiliació lingüística de la persona que feia les respostes (LR), amb tres valors: català (CT), castellà (CS), o bilingüe (Bi). (La LR es va basar en l'informe de la persona que responia al test pel que feia a la llengua que utilitzava a casa).⁵

TAULA 1
COMPONENTS PRINCIPALS

	Factor	Valor Eigen	Percentatge de discordança explicat
1980	1	4.45	36.3%
	2	2.61	17.4
	3	1.18	7.9
1987	1	5.04	36.0%
	2	2.42	17.3
	3	1.09	7.8

Posició social. En l'anàlisi sobre el factor de posició social, es van trobar els mateixos efectes significatius de magnitud que el 1980: un efecte de magnitud quant a la llengua ($F=24.38$, $df=1$, $p < .01$), i un efecte de magnitud quant el parlant ($F=131.63$, $df=3$, $p < .01$). A més a més, es va descobrir una certa evidència d'interacció entre la llengua de la persona que feia les

4. L'any 1980 es van avaluar quinze característiques personals. D'aquestes, la progressista es va ometre l'any 1987, per tal com ja no se'n parlava entre els adolescents.

5. L'any 1980, el grup bilingüe a casa no va ser escollit per a l'anàlisi, a causa de la seva petitesa, però en canvi al 1987 sí. No obstant això, l'anàlisi de discordança es va dur a terme sense els R bilingües per tal de poder efectuar una millor comparació entre els dos anys. Els resultats dels dos anys variaren únicament en detalls.

respostes i la llengua en si ($df=2$, $F=3.60$, $p < .05$), la qual cosa ha de ser presa en consideració quan s'interpreta l'efecte principal pel que fa a l'Idioma.⁶ (Vegeu la taula número 2 per a poder fer comparacions amb els resultats del 1980).

TAULA 2
ANÀLISI DE DISCORDANÇA, FACTOR DE POSICIÓ SOCIAL

	Variable	Suma de quadrats	Graus de llibertat	F
1980	Llengua	3.49	1	5.83*
	Parlant	456.65	3	210.59**
	P x LR	6.01	3	2.77*
1987	Llengua	14.49	1	24.38**
	L x LR	4.28	2	3.60*
	Parlant	258.31	3	131.63**
	P x LR	3.81	6	.88

* $p < .05$, ** $p < .01$

Igual que el 1980, l'efecte lingüístic té una puntuació més alta per a l'expressió catalana que per a la castellana, i la diferència és més gran que el 1980 (taula núm. 3). L'efecte d'interacció de LR x L no és cap diferència entre els grups R pel que fa a la tendència de les preferències, sinó només pel que fa a la seva força (taula núm. 4). Tots els grups d'estudiants que fan les respostes concedeixen una posició social més elevada als parlants que s'expressen en català que als qui s'expressen en castellà, per bé que la preferència és considerablement més marcada en el cas dels R catalans que en els qui són bilingües a casa o en el cas dels R castellans.

TAULA 3
PUNTUACIONS MITJANES SOBRE LA POSICIÓ SOCIAL SEGONS L'EXPRESSIÓ LINGÜÍSTICA

	Català	Castellà
1980	.0415	-.0415
1987	.0951	-.0941

TAULA 4
PUNTUACIONS MITJANES SOBRE LA POSICIÓ SOCIAL 1987
Expressió lingüística x llengua de la persona que respon al test

Llengua	Llengua de la persona que respona al test		
	CT	CS	BI
CT	.1491	.0551	.1957
CS	-.1755	-.0850	.0426

6. L'any 1980 es va descobrir una certa evidència d'efecte d'interacció entre el parlant i la llengua de la persona que responia al test, la qual cosa no va ser present el 1987.

L'efecte relatiu a l'apartat parlant va ser el mateix que el que es va descobrir el 1980. És el resultat de la baixíssima puntuació de la parlant andalusa, Ángeles, que difereix en gran manera de totes les altres (taula núm. 5).

TAULA 5
PUNTUACIONS MITJANES ORDENADES
SOBRE LA POSICIÓ SOCIAL DE LES PARLANTS, 1987

<i>Ángeles</i>	<i>Montse</i>	<i>Dolores</i>	<i>Núria</i>
— .788	.236	.252	.294

En definitiva, el patró que assenyalava la posició social és similar tant el 1980 com el 1987, i mostra una avaluació superior per al català que per al castellà en tots dos anys, que resulta més marcada en 1987. L'estigmatització de la parlant andalusa, sigui quin sigui l'idioma que faci servir, és l'efecte relatiu a la parlant que crida més l'atenció en tots dos anys, i en aquest fenomen no s'ha registrat cap canvi.

La solidaritat. Així com la posició social no ha mostrat cap gran diferència esquemàtica entre els dos anys, la solidaritat sí que ho ha fet. Això no s'aprecia de seguida en examinar els efectes significatius: l'efecte de magnitud quant a la llengua ($df=1$, $F=5.40$, $p < .05$), l'efecte de magnitud quant a la parlant ($df=3$, $F=37.52$, $p < .01$), i els efectes d'interacció per a $L \times LR$ ($df=2$, $F=10.91$, $p < .01$), i $L \times P$ ($df=3$, $F=6.09$, $p < .01$); tots aquests efectes també es van detectar l'any 1980. Es va descobrir un efecte d'interacció que no va ser present el 1980: $LR \times P$ ($df=6$, $F=4.20$, $p < .01$) (vegeu la taula núm. 6 per a poder fer comparacions al llarg dels anys).

TAULA 6
ANÀLISI DE DISCORDANÇA, FACTOR DE SOLIDARITAT

Variable	Suma de quadrats	Graus de llibertat	F
1980			
Llengua	4.49	1	5.56*
Parlant	43.58	3	13.65**
$L \times LR$	21.46	1	26.59**
$L \times P$	27.79	3	16.87**
1987			
Llengua	3.71	1	5.40*
Parlant	116.93	3	37.52**
$L \times LR$	14.98	2	10.91**
$L \times P$	10.31	3	6.09**
$LR \times P$	26.17	6	4.20**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Com en el cas anterior, l'efecte relatiu a $L \times LR$ té una avaluació més alta per part de cada grup R del seu propi idioma, amb els bilingües seguint els patrons catalans, per bé que a nivells diferents (taula núm. 7).

TAULA 7
PUNTUACIONS MITJANES SOBRE LA SOLIDARITAT
Llengua de la persona que respon al test x llengua

Llengua	Llengua de la persona que respon al test		
	Català	Castellà	Bilingüe
1980			
Català	.1224	-.2000	—
Castellà	.0029	.1268	—
1987			
Català	.1703	-.0587	.0624
Castellà	-.0374	.0442	-.2170

No obstant això, el 1980, l'efecte relatiu a LxP va ser un any d'avaluacions superiors per a la parlant que utilitzava el seu propi idioma. Aquest ja no és el cas ara i la variació ja no figura segons la llengua dominant de la parlant. Evidentment ja no hi ha cap recompensa important pel fet que el grup utilitzi la llengua del grup, cap penalització perquè els del grup facin servir l'idioma dels de fora del grup, ni la indiferència sobre l'elecció de llengua dels de fora del grup que es va constatar l'any 1980 (vegeu taula núm. 8).

TAULA 8
PUNTUACIONS MITJANES SOBRE LA SOLIDARITAT

Ús de la llengua de la parlant x ús de la llengua de la persona que respon al test

La parlant utilitza la llengua de R	+		—	
1980				
+		.2874		-.0369
—		-.0512		-.1992
1987				
+		.1984		-.0246
—		-.1656		.0626

Per tal de localitzar amb molta més precisió l'origen de les variacions, la taula número 9 mostra *Puntuacions de diferència* per a cada parlant, obtingudes mitjançant la substracció de les avaluacions per la dicció catalana de les avaluacions per la dicció castellana. Aquestes puntuacions de diferència se subdivideixen per anys així com pels grups de les persones que han fet les respostes. Podem observar que l'any 1987 els catalans van generalitzar la seva preferència per escoltar el català de qualsevulla que no fos la Núria, que evidentment era la parlant més

marcadament catalana en totes dues expressions.⁷ Les puntuacions de solidaritat de l'Àngeles, l'andalusa, i de Dolores, la parlant de castellà estàndard, són de particular interès. L'any 1980, el seu ús del català no els va fer guanyar gaires bones avaluacions de solidaritat per part dels R catalans, però, en canvi, l'any 1987, sí, i d'una manera especial la Dolores: tot un canvi. Per l'altra banda, la preferència forta i estadísticament significant que existia l'any 1980 entre els R castellans per la dicció castellana d'aquests mateixos parlants dominantment castellans ha desaparegut el 1987.

TAULA 9
PUNTUACIONS DE LES DIFERÈNCIES QUANT A SOLIDARITAT

Parlant x llengua de la persona que respon al test †

Llengua de R	Parlant			
	Àngeles	Dolores	Montse	Núria
1980				
CT	.1425	-.0865	-.4889**	-.0539
CS	.7200**	.5091**	-.0440	.1225
1987				
CT	-.1495	-.3944**	-.3488**	.0975
CS	.1545	.1480	-.0723	.2660**

† les avaluacions negatives afavoreixen la dicció catalana; les positives, la castellana.

* $p < .05$, ** $p < .01$

Recapitulació

Aquest estudi es preguntava quins efectes podien haver tingut set anys d'esforços de planificació lingüística catalana en l'avaluació social del català i del castellà. El test de comparació d'expressions demostra que la nova política lingüística ha aconseguit un manteniment i fins i tot una millora de l'alta posició social de què frueix el català, la qual cosa no és gens sorprenent.

Un interès més gran ofereix l'efecte quant a les connotacions de solidaritat de la llengua, mesurades mitjançant els test de comparació d'expressions. Tot i que el significat de la variable de solidaritat de la nova prova no queda del tot definit, hi ha notables diferències entre els resultats del 1980 i els del 1987. Els grups etnolingüístics que habiten a Catalunya encara demostren preferències pels seus propis idiomes. Però sembla haver-se afluïtat el lligam existent entre la llengua catalana i la identitat etnolingüística catalana. Als catalans ja no els importa tant qui parla català, sinó simplement que es parli. Una cosa encara més important per a facilitar la més àmplia utilització de l'idioma català és que els oients castellanoparlants ja no penalitzen els parlants del català com a segona llengua amb sentiments de disminució de solidaritat. Ara poden

7. Tal com es veu a la taula, la Núria tampoc no s'ajustà del tot al patró general del 1980, de manera que els seus resultats anòmals del 1987 no resulten especialment interessants. Alguns membres del Grup Català de Sociolingüística han comentat que els joves barcelonins no s'identifiquen amb els accents catalans no barcelonins. Vegeu Woolard (1889) per a l'inici d'un debat sobre les possibles explicacions de les avaluacions de solidaritat idiosincràtiques atorgades a la Núria.

haver-hi recompenses quant a l'augment del sentiment de solidaritat dels catalans envers els castellans que utilitzen el català com a segona llengua, i menys sancions contra aquest mateix ús per part dels parlants castellans. La joventut catalana encara és sensible al tema de l'ús del català, però no és tan discriminadora sobre qui l'ha de fer servir; la joventut castellana de Barcelona també apareix menys apassionada a salvaguardar els límits lingüístics.

— ¿Què hi ha en la nova política lingüística que pugui haver creat aquests canvis? Crec que tres aspectes de l'ús oficial del català hi han contribuït. Primer que el jovent català avui en dia sent parlar molt més català no natiu però de major qualitat que abans, tant per part de mestres, com de polítics, com de locutors de ràdio i televisió. La veritat és que és possible que la joventut catalana del 1987 no sàpiga distigir tan bé com la del 1980 entre els parlars dels nadius i dels no nadius, una qüestió que seria interessant recollir en una recerca futura.

La joventut castellana també ha sentit més nadius castellans parlant el català en públic. I, encara més significatiu, els joves castellanoparlants ara estan més acostumats que se'ls dirigeixin personalment en català, o a comptar-se entre una audiència a la qual tots es dirigeixen en català. L'any 1980, els joves castellans podien creure que la utilització del català per part d'un determinat interlocutor era un signe evident que la conversa no els anava destinada, però, l'any 1987, el fet que se'ls dirigeixen en català és generalment una cosa normal (encara que en una petita proporció) en la realitat dels escolars castellanoparlants.

El 1980, la utilització del català s'entenia normalment com una afirmació de *ser* autòcton català, i aquell valor simbòlic de l'idioma jugava contra la seva adopció per part dels parlants no nadius, ja que no s'hi podien identificar. Jo vaig argüir (Woolard 1985, 1989) que el lligam elecció de l'idioma-identitat ètnica s'hauria d'afluixar per tal que l'ús del català com a segona llengua es pogués estendre àmpliament. Fins a cert punt, això sembla que ha succeït. El català ja no és una llengua ètnica, privada, que doni peu a la pretensió d'atribuir-se una identitat catalana, sinó que ara és un idioma més públic. Les reaccions mesurades pel test de comparació d'expressions reflecteixen la corresponent ampliació dels beneficis i una reducció del cost sociopsicològic de parlar aquell idioma.

Els resultats de la comparació d'expressions indiquen que les connotacions de solidaritat en l'elecció de la llengua ja no topen amb motivacions de posició social, quant a l'ús del català per part dels castellanoparlants de Barcelona, ni les retallen. El cens del 1986 també indica que la gran majoria té coneixement del català a escala de treball. Aquest quadre interí sobre els efectes de la planificació lingüística és, doncs, optimista. Per bé que el coneixement i les motivacions han millorat, el que encara els manca a un gran nombre de castellanoparlants de Barcelona és l'oportunitat de poder parlar el català amb els parlants nadius, particularment amb gent de la seva espècie, en les seves interaccions diàries. Aquest pot resultar el repte més important per als esforços de planificació lingüística.

Agraïments

Dono les gràcies al Comitè Conjunt Hispano-Nord-americà, al Fulbright Collaborative Research Program, a la Spencer Foundation, a la Wenner-Gren Foundation i a la University of Wisconsin Research Foundation per haver donat suport a la recerca en què s'ha basat aquest informe. Qualsevulla de les conclusions que s'hi expressen no reflecteix necessàriament les opinions d'aquestes organitzacions. Moltes gràcies també a tota la gent de Barcelona, amics, col·legues, professors i estudiants, que em van ajudar a portar a terme aquest treball tant el 1980 com el 1987.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Giles, Howard, Donald M. Taylor, i Richard Y. Bourhis. 1973. «Towards a theory of interpersonal accommodation through language: Some Canadian data». *Language in Society* 2;177-192.
- Lambert, W.E., R.C. Hodgson, R.C. Gardner, i S. Fillenbaum. 1960. «Evaluational reactions to spoken languages». *J. Abnormal & Social Psych.* 60; 44-51.
- Woolard, Kathryn A. 1984. «A formal measure of language attitudes in Barcelona». *International J. of Sociology of Language* 47; 63-71.
- 1985 «Catalonia: the dilemma of language rights». In N. Wolfson & J. Manes, (eds.). *Language of Inequality*. The Hague; Mouton. Pp. 91-110.
- 1989 *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford. C.A.; Stanford University Press.